

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА
ДОПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ, КУРСАНТІВ І ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ
СИЛ УКРАЇНИ, ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР**

УДК 623.455–049.5

*Микола Домнічев,
Оксана Нестеренко,
м. Кривий Ріг*

**УНІКАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ХОРТИНГУ В ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ
ВИХОВАННІ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЇХ ПОВОДЖЕННІ З
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ**

Актуальність. Події останніх років у нашій державі, яскраво продемонстрували необхідність наявності в цивільного населення певних знань про вибухонебезпечні предмети, їх основні види, властивості та потенційну небезпеку. Будь-які надзвичайні ситуації, а в першу чергу військового характеру, призводять до зменшення рівня захищеності населення та росту рівня загроз їхньому життю й здоров'ю. На даний аргумент можна протиставити унікальність системи хортингу – національний вид спорту України. Адже, до основних видів хортингу відносяться: військово-спортивний хортинг, військовий хортинг, бойовий хортинг, ММА хортинг, козацький хортинг та інші, які сприяють вирішенню основної мети хортингу – популяризація та підвищення ролі фізичної культури і спорту, патріотичне виховання, залучення дітей та юнацтва до здорового способу життя, відволікання від шкідливих звичок, виховання особистості в дусі добропорядності й патріотизму, а отже – зберегти життя.

Звернемо увагу ще на такий аргумент, що потенційними групами прихильників хортингу: спортсмени: аматори та професіонали, які займаються хортингом; діти, підлітки та молодь, які мають інтерес і бажають займатися хортингом; люди зрілого віку, які займалися в молодості хортингом; представники спецслужб, у систему підготовки яких входить оволодіння навичками бойового хортингу; військовослужбовці строкової служби та контрактники, які займаються або охочі займатися хортингом; сім'ї; загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії; середні професійні навчальні заклади: училища, коледжі; цивільні вищі навчальні заклади: університети, академії, інститути; військові вищі навчальні заклади Міністерства оборони України; вищі навчальні заклади силових відомств і структур: СБУ, МВС, Прокуратура України, МНС, Мін'юст, Податкова служба України та інші; громадські об'єднання, спілки, асоціації працівників силових структур та приватні служби безпеки; органи та служби безпеки великих державних і недержавних компаній і корпорацій; органи та служби безпеки банків; науково-виробничі об'єднання військово-промислового комплексу України; органи та структури державної, регіональної та муніципальної влади й управління; всеукраїнські, регіональні та муніципальні бібліотечні мережі; туристичні компанії; готелі, мотелі, кемпінги тощо; авіаційні та залізничні перевізники, пасажирські суднові компанії. Список може бути розширений і доповнений відповідними організаціями та установами інших країн Європи і світу [9, с. 9, 20, 22–23].

Таким чином, необхідно скласти певний перелік небезпечних предметів, що можуть потрапити до рук населення, в першу чергу дітей, та дати практичні рекомендації.

Аналіз досліджень і публікацій. Автори провели огляд робіт фахівців – зокрема С. В. Богданова, Ю. І. Радковець, О. О. Свергунова, та ін. [1; 11], відкритих джерел, і окреслили певний перелік цих предметів, небезпек кожного з них, основні правила поводження з ними.

Мета статті – описати загальні проблеми поводження з вибухонебезпечними предметами; поводження з сучасними вибухонебезпечними предметами класичного типу; небезпеки для цивільного населення при поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами неklasичного типу; особливості викладання вибухобезпеки в сучасних умовах.

Завдання роботи:

1. Зробити огляд основних видів сучасних боєприпасів поширених у нашій державі.
2. Показати їх характеристики та особливості.
3. Надати рекомендації щодо безпечного поводження з ними.
4. Розкрити небезпеки для дітей в разі їх використання.
5. Акцентувати увагу на актуальність знань про подібні предмети та необхідності донести інформацію про небезпеку поводження з ними до цивільного населення України, в першу чергу до дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з його обґрунтуванням.

Загальні проблеми поводженні з вибухонебезпечними предметами.

На нашу думку, основною проблемою дітей в питаннях поводження з вибухонебезпечними предметами різного типу (боєприпаси військові та цивільні, саморобні вибухові пристрої, вибухівка тощо) є досить низький рівень знань як про основні види вибухонебезпечних предметів так і про їх властивості. В тому числі існує небезпека помилкової ідентифікації цих предметів, як через спеціальні дії по „камуфлюванню“ вибухових пристроїв, так і через дію часу, який знищує певні характерні прикмети, за якими можна встановити приналежність тої чи іншої знахідки до вибухонебезпечних предметів (це особливо актуально для боєприпасів часів Першої та Другої світових війн). Досить серйозною є проблема недооцінки небезпеки таких предметів і спроби використати їх у різний спосіб. Також у сучасних умовах зростає загроза дітям унаслідок вчинення терористичних актів, що можуть бути спрямовані проти представників правоохоронних органів чи органів державної влади, проти волонтерів чи інших громадян через конфлікт інтересів у тому числі й ділових. Небезпека постраждати внаслідок терористичної діяльності, дуже слабо залежить від дій самої дитини, в той же час, небезпека отримати травми чи загинути в разі неправильного поводження з боєприпасами чи вибухонебезпечними предметами – прямо залежить від конкретних дій людини до чиїх рук потрапили ці предмети. Тому дана робота покликана підвищити рівень відповідальності та поінформованості дітей, щодо небезпеки боєприпасів і вибухонебезпечних предметів й основних правил безпечного поводження з ними. Не ставимо за завдання замінити спеціалізовані навчальні посібники, проте наявність елементарних знань щодо даної проблеми, допоможе як молоді, що піде на службу в НПУ, НГ, ЗСУ чи ДСНС так і для тих, хто не буде пов'язувати своє майбутнє з силовими структурами.

Поводження з сучасними вибухонебезпечними предметами класичного типу.

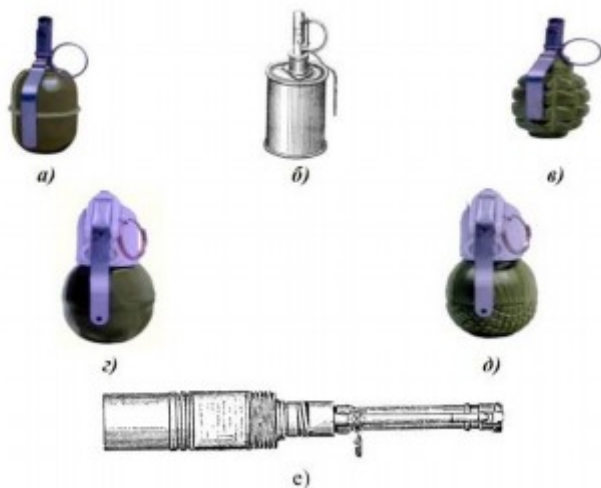
У зв'язку з військовим конфліктом на сході нашої держави та подіями початку 2014 року, на сьогодні різко підвищилася небезпека травмування та загибелі дітей, внаслідок неправильного поводження з боєприпасами та вибуховими пристроями, що потрапили в неконтрольований обіг. У даній статті розглянемо небезпеки, що пов'язані з саморобними вибуховими пристроями, саморобною вибухівкою, сучасними боєприпасами до стрілецької зброї, вибуховими пристроями малої потужності та їх складових частин, тобто – вибухонебезпечні предмети неklasичного типу.

Значною проблемою на сьогодні, є наслідки багаторічної політики виняткового „пацифізму“, результатом чого було зменшено можливість українського населення отримати хоча б елементарні знання про зброю та боєприпаси. Особливого розмаху, ця хибна політика, набула протягом останніх років. Через скорочення профільних навчальних закладів і „корекцію“ навчальних програм у загальноосвітніх навчальних закладах, нехтування питаннями забезпечення учнів і студентів необхідними навчальними посібниками та наочним приладдям, підрастаюче покоління (основна група ризику) включно з юнаками, що зараз призиватимуться на військову службу в Збройні Сили Укоаїни, в своїй основній масі отримувала (і зараз отримує) знання про зброю та боєприпаси, їх властивості та правила поводження з ними з художніх фільмів, комп'ютерних ігор і розповідей неспеціалістів. Це часто призводить до тяжких наслідків у разі потрапляння до їхніх рук боєприпасів, зброї та вибухових пристроїв.

Вибухонебезпечні предмети, потрапляють до неконтрольованого обігу декількома основними шляхами – доставка їх з зони військового конфлікту для продажу, утаювання невикористаних або трофейних боєприпасів із метою їх зберігання та подальшого використання в цивільному житті (традиція нашого народу – зберігати „про всяк випадок“) та втрати під час навчань або транспортування. В залежності від регіону, ситуація з поширеністю цих предметів дещо відрізняється, так на території Донецької та Луганської областей можливість знайти той чи інший вибухонебезпечний предмет є надзвичайно високою. Також, досить велика кількість цих предметів вилучається в прифронтових областях (Харківська, Дніпропетровська тощо) та в м. Київ [7]. Але, загрози вторгнення ворога та бажання себе захистити, при необґрунтовано високих цінах на зброю та боєприпаси, призводить до того, що сформувався величезний попит на неї та боєприпаси, який задовольняється, в тому числі, незаконним шляхом. На сьогодні, згідно інформації українських правоохоронних органів, в основному вилучаються з обігу, переважно такі вибухонебезпечні предмети, як – гранати (ручні різних типів, для підствольного гранатомету та для станкового гранатомету), боєприпаси до ручної вогнепальної зброї, боєприпаси для автоматичних гармат, вибухові речовини та засоби ініціювання.

Отже, основні види вибухонебезпечних предметів класичного типу, що вилучаються:

1. *Ручні гранати*, що їх сьогодні використовують під час бойових дій, можна розділити за такими основними типами – протипіхотні та протитанкові. На сьогодні частинами ЗСУ та НГУ, а також проросійськими бойовиками та підрозділами ВС РФ використовуються такі гранати: Ф-1, РГД-5, РГН, РГО, РГ-42 [4] (мал. 1) та саморобні гранати на базі пострілу до автоматичного гранатомету АГС-17 (так звані „хаттабки“) (мал. 2). Також, у кадрах телевізійної хроніки – часто можна побачити протитанкові гранати типу РКГ-3. Необережне поводження із цими гранатами (спроби розібрати, механічний вплив на них, дія високої температури тощо) може призвести як до значної шкоди здоров'ю так і до загибелі людини чи групи людей унаслідок не лише ураження уламками корпусу гранати чи готовими вражаючими елементами, а й ударною хвилею від вибуху.

Мал. 1. Ручні протипіхотні та протитанкова гранати:

- а) РГД-5, б) РГ-42, в) Ф-1, г) РГН, д) РГО,
е) кумулятивна граната РКГ-3

Мал. 2. Саморобна ручна граната з пострілу від АГС-17

2. *Гранати до підствольного та автоматичного гранатометів* (мал. 3, мал. 4). Дуже широко використовуються на фронті. Вражають в основному за рахунок дрібних уламків, що утворюються при підриві. При близькому вибуху можуть призвести до загибелі людини внаслідок множинних поранень, що супроводжуватимуться значною крововтратою та больовим шоком. Дія ударної хвилі досить незначна. Дія „вторинних“ вражаючих елементів (шматки ґрунту, кам'яні уламки тощо), що утворюватимуться під час підриву гранати

здебільшого не становитиме значної загрози. Можуть вибухнути як під час механічного впливу, чи спроб розібрати, так і при нагріванні.

Мал. 3. Гранати до під ствольного гранатомету ГП-25

Мал. 4. Граната до автоматичного гранатомету АГС-17/30

Забороняється проводити будь-які маніпуляції з знайденими гранатами. В разі виявлення бажано взагалі їх не чіпати. Категорично забороняється намагатися розбирати чи піддавати іншому зовнішньому впливу (ударам, нагріванню тощо).

3. *Боеприпаси до ручної та танкової вогнепальної зброї* представлені на сьогодні набоями до пістолетів, автоматів, кулеметів і гвинтівок. Основні калібри, що використовуються на сьогодні в зоні конфлікту та потрапляють до наших міст у різний спосіб це: пістолетні 7,62x25, 9x18, 9x19 мм; автоматні 5,45x39, 7,62x39, 5.56x45 мм; кулеметні /гвинтівкові 7,62x51, 7,62x54, 12,7x108, 12,7x99, 14,5x114 мм [2].

Найбільшу небезпеку становлять набої крупних калібрів (12,7 та 14,5 мм), особливо споряджені кулями трасуючої, запальнової, пристрілочної та миттєвої дії (кулі з поєднанням фіолетового та червоного кольорів, повністю червоні кулі) (мал. 5). Оскільки маніпуляції з цими набоями можуть призвести до досить тяжких наслідків, то слід також пам'ятати, що маніпуляції (механічний вплив або нагрівання) з іншими набоями (навіть пістолетними) можуть також призвести до досить тяжких наслідків.

4. *Снаряди малого калібру* (ЗУ 23-2, гармата 2А42, ЗСУ-23-4 „Шилка“, 2А38 „Тунгуска“ тощо) іноді вилучаються, але їхня кількість порівняно невелика. Заходи безпечного поводження з ними аналогічні правилам поводження з боеприпасами до стрілецької зброї – не піддавати механічним впливам, не розбирати, не кидати в вогонь.

5. *Штатні вибухові речовини та засоби ініціювання.* До них у першу чергу відносяться: тротил, гексоген, еластид і пластид. Застарілі вибухові речовини типу меленіту, піроксиліну чи динаміту, або не використовуються взагалі, або не потрапляють у поле зору правоохоронців [4]. Усі ці вибухові речовини, за виключенням гексогену, практично безпечні без засобу ініціювання (капсула-детонатора). Так, найбільш розповсюджена вибухівка – тротил не вибухає від дії вогню, тертя, удару тощо. Зовнішній вигляд основної вибухової речовини, що вилучається на сьогодні – тротил, представлено коричневими брикетами масою від 100 до 400 г. (мал. 6). Найбільш небезпечним є гексоген, що може вибухнути, як унаслідок механічного впливу (удару), так і внаслідок дії полум'я. Гексоген може бути в вигляді білих кристалів схожих на цукор.

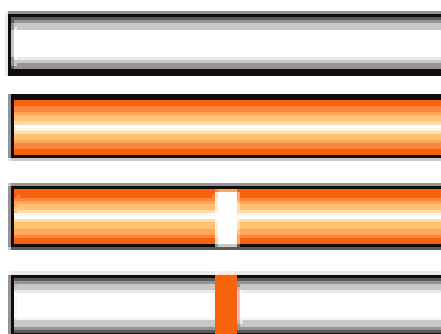

Мал. 5. Набої калібру 14,5x114 мм. Варіанти забарвлення кулі

Досить небезпечними є також для здоров'я громадян засоби ініціювання вибуху – капсули-детонатори (мал.7).

Мал. 6. Типовий вигляд тротилової шашки

Мал. 7. Основні типи капсулів-детонаторів (КД №8-А, КД №8-М, КД№8-М (учбовий-інертний), КД 8-А (імітаційний))

Мал. 8. Результат підриву капсули-детонатора в руці

необхідно вкрай обережно. Дуже часто при маніпуляціях із цими капсулами, діти отримують досить серйозні травми (в разі вибуху в руці потерпілого, зазвичай відбувається вибухова ампутація 2–3 пальців (мал. 8), якщо рука в цей час знаходиться біля обличчя – нерідким буде травма ока, або навіть його втрата). Небезпека полягає в тому, що дрібний металевий циліндрок (довжина 45–47 мм, діаметр 7 мм) часто не сприймають, як якусь загрозу для життя та здоров'я.

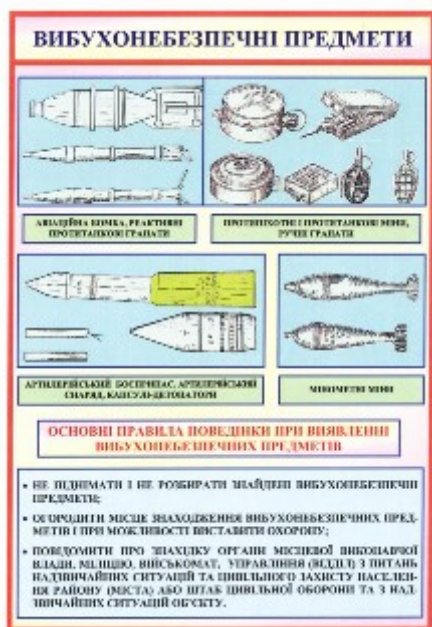
Через високу чутливість його до зовнішніх впливів поводитись із ним

В разі виявлення предметів схожих на вибухівку чи засоби підриву – викликати спеціалістів без жодних дій з ними.

Небезпеки для цивільного населення при поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами неklasичного типу. До вибухонебезпечних предметів неklasичного типу, перш за все необхідно віднести саморобні вибухові пристрої різного типу. В попередні роки, працівники ДСНС, на досить високому рівні працювали щодо попередження нещасних випадків, унаслідок необережного поводження з вибухонебезпечними предметами. Було

випущено значну номенклатуру друкованої продукції у вигляді плакатів, пам'яток, листівок тощо. В переважній більшості, вони стосувалися штатних боєприпасів часів ДСВ та сучасних піротехнічних пристроїв. Фільми та мультфільми також акцентували увагу глядачів на старих боєприпасах, що можуть залишатися в землі на місцях минулих боїв [5] (мал. 9, 10).

Мал. 9. Зразок плакату

Мал. 10. Зразок листівки

Мал. 11. Зразок нового типу листівки

Оскільки, внаслідок неможливості загарбника проломити оборону наших військ на фронті, збільшується загроза розхитування нашого тилу як в прифронтовій зоні так і у віддалених регіонах нашої держави, через вчинення терористичних актів і диверсій. Отже, необхідно підвищити рівень знань українського цивільного населення щодо потенційних терористичних небезпек. Через збільшення терористичної загрози на території нашої держави,

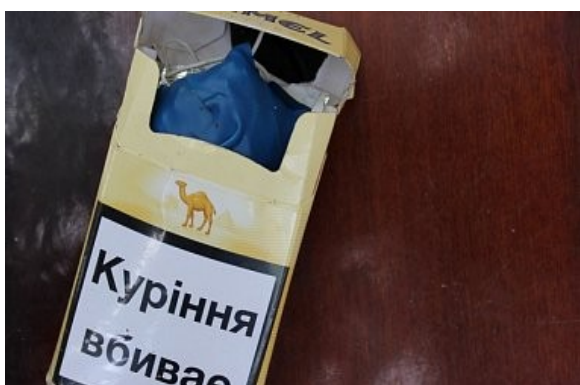
останнім часом, методисти ДСНС звернули увагу на розширення спектру потенційних загроз для цивільного населення та почали доповнювати навчальні матеріали згадками про саморобні вибухові пристрої, рекомендаціями щодо дій населення в разі їх можливого виявлення (мал. 11). Залежно від регіону, ситуація з поширеністю цих предметів дещо відрізняється. На сьогодні, згідно інформації правоохоронних органів, в основному вилучаються з обігу такі вибухонебезпечні предмети, як саморобні вибухові пристрої, що використовуються як фугаси, міни, гранати та закамурфльовані вибухові пристрої.

Отже, розглянемо основні види вище перерахованих вибухонебезпечних предметів:

1. *Вибухові пристрої у вигляді ерзац-мін і фугасів* – у основному виготовляють із використанням штатних вибухових речовин і будь-яких надійних корпусів, що забезпечують збереження вибухівки, детонатору від впливу оточуючого середовища [10] (газові балони, металеві труби, артилерійські гільзи тощо).

2. *Замасковані вибухові пристрої*. За останніми повідомленнями, терористи часто маскують вибухові пристрої під предмети побуту (іграшки, електропобутові пристрої, речі загального вжитку тощо) [6] (мал. 12, 13, 14, 15).

Використання цих вибухових пристроїв, у першу чергу спрямовано не проти бійців ЗСУ чи НГУ, а проти місцевого цивільного населення, в тому числі дітей. Наявність такої терористичної загрози негативно впливає на психофізіологічний стан і може бути причиною розвитку численних неврозів й інших розладів здоров'я. Вибухові пристрої, для вирішення бізнесових або особистісних конфліктів, виконуються за схожими схемами, але несуть менше загрози ніж пристрої, що використовуються з метою терору цивільного населення.

Мал. 12. Вибуховий пристрій в цигарках

Мал. 13. Вибуховий пристрій у футбольному м'ячі

Мал. 14. Вибуховий пристрій замаскований під коробку цукерок

Мал. 15. Вибуховий пристрій замаскований під книжку

При виявленні вибухових пристроїв, або підозрілих предметів, що знаходяться в незвичних для цих речей місцях, необхідно пам'ятати, що жодні дії з ними не проводяться. Потрібно терміново провести обмеження доступу до цих знахідок іншим громадянам. Місце знахідки огородити, після цього, відійшовши на максимально безпечну відстань (100–150 метрів), або сховавшись за капітальною спорудою, викликати працівників МВС, або спеціалістів ДСНС. Після чого проводити візуальне спостереження за об'єктом із безпечної відстані до прибуття зазначених фахівців, попереджаючи громадян про можливу небезпеку. Телефони або вимикаються або не використовуються в безпосередній близькості від знахідки.

Після прибуття фахівців, доповісти їм про власні дії та причини виклику, з безпечної відстані показати де знаходиться небезпечний предмет. Не рекомендується залишатися на місці та спостерігати за роботою вибухотехніків і спробами розмінування через ризик поранення або загибелі в разі можливого вибуху. Також треба пам'ятати, що терористи часто практикують т.зв. „подвійний вибух“, коли після першого вибуху або виявлення „вибухівки“ проводять вибух основного заряду для ураження прибулої групи правоохоронців та/або натовпу цивільного населення, що спостерігає за діями силовиків.

Забороняються спроби самостійного розмінування, чи будь-які інші дії з підозрілими предметами. Необхідно пам'ятати, що необережне поводження з такими предметами може призвести як до значної шкоди здоров'ю, так і до загибелі людей унаслідок не лише враження уламками корпусу, чи готовими вражаючими елементами, а й ударною хвилею від вибуху, чи уламками предметів / споруд. Значним джерелом небезпеки, сьогодні є значне використання в будівельних конструкціях великої кількості скла, під дією ударної хвилі буде зруйноване та падаючи з висоти, може призвести до збільшення кількості постраждалих.

Особливості викладання вибухобезпеки в сучасних умовах. Як уже зазначалося вище, цивільне населення має бути достатньо поінформоване про можливу небезпеку та дії внаслідок яких її можна зменшити. Для вирішення цього завдання, необхідно визначитися з шляхами інформування населення. Як відомо [8] найкраще інформація засвоюється в разі виконання або певних практичних завдань, або під час навчання інших. Не будемо розглядати способи інформування за допомогою засобів масової інформації, а зосередимось на рекомендаціях щодо навчання дітей в закладах освіти. Це підвищить захищеність найбільш вразливої частини населення – молоді. Оскільки переважна більшість навчальних закладів не мають відповідної матеріально-технічної бази (макети вибухових пристроїв, боєприпасів, вибухових речовин тощо), основним ефективним способом навчання буде перегляд навчальних фільмів і наочних презентацій, у тому числі й мультимедійних. Через актуальність даної проблеми, на сьогодні окрім офіційних структур (ДСНС, ОБСЄ, МВС, СБУ тощо) певні рекомендації щодо безпеки поводження з вибухонебезпечними предметами випускаються викладачами навчальних закладів [1; 3].

Переваги навчання за допомогою презентацій, фото та відео матеріалів, полягають у тому, що дозволяють сформувати в слухачів досить глибокі знання щодо видів небезпечних предметів, їх зовнішнього вигляду, властивостей і потенційної небезпеки в різних умовах. За можливості, рекомендується залучення до навчального процесу фахівців ДСНС, МВС, СБУ тощо. Оптимальним варіантом навчання, буде комбінація з теоретичного та практичного курсу навчання. Також, при вивченні курсу, рекомендується робити акцент не лише на діях у разі виявлення небезпечної знахідки (алгоритм дій, які проводяться від моменту знаходження до моменту прибуття фахівців і перелік дій, які забороняється проводити з підозрілою знахідкою), а і на діях після можливого вибуху, тобто, основні знання щодо першої допомоги постраждалим.

Висновки. Унікальність системи хортингу в військово-патріотичному вихованні дітей у процесі навчання їх поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами доведено через перерахування потенційних груп його прихильників. В роботі виконано огляд основних боєприпасів, що на сьогодні знаходяться в обігу та вилучаються в населення. Надано рекомендації, щодо поводження з вибухонебезпечними предметами, які можуть потрапляти до рук дітей та розглянуто можливі негативні наслідки в разі неправильних дій з цими предметами. Перераховано посилання на електронні ресурси, вивчення яких, дозволить отримати більш ґрунтовні знання про правила безпечного поводження з такими предметами. Теоретичне використання даної роботи, дозволить надати дітям, що планують подальшу роботу в силових структурах, певні знання з даного питання. Основна порада при виявленні будь-яких боєприпасів, вибухових матеріалів або предметів схожих на них – огородити місце знахідки, викликати спеціалістів ДСНС та не проводити з цими знахідками жодних дій.

Перспективи подальших розвідок: питання обігу боєприпасів і вибухових пристроїв, що знаходяться на місцях боїв минулих воїн; дії населення в разі виявлення таких знахідок; проблеми обігу ручної вогнепальної зброї, ручних і станкових гранатометів, мін, ракет, авіабомб, артилерійських снарядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданов Е. В. Взрывные устройства стандартные и самодельные / Е. В. Богданов // Всероссийский институт повышения квалификации работников МВД. – Домодедово, 2001. – 26 с.
2. Боєприпаси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Інформаційний веб-сайт „Оружейная правда“ <http://russianguns.ru/?paged=23>. – Назва з екрана.
3. Домнічев М. В. Вибухонебезпечні предмети, види, вигляд та основи безпечного поводження з ними. Навчальна презентація / М. В. Домнічев. – Кривий Ріг : Криворізький національний університет, 2015. – 26 с.
4. Инженерные боеприпасы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Сайт Ю. Г. Веремеева „Сапер“ <http://www.saper.etel.ru/index-mines.html>. – Назва з екрана.
5. Інформаційно-довідковий куточок ЦЗ, Стенди та плакати [Електронний ресурс] Охрана труда – Техника безопасности – Должностные инструкции [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ohranatrud-ua.ru/stendi-ta-plakati/891-informatsijno-dovidkovij-kutochok-tsz.html>. – Назва з екрана.
6. Міни-іграшки в Донбасі – ДСНС попереджає про небезпеку: фото [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Сайт новин Ліга.net http://news.liga.net/ua/news/politics/4933263m_ni_grashki_v_donbas_dsns_poperedzha_pro_nebezpeku_foto.htm. – Назва з екрана.
7. На Київщині у військових вилучили арсенал боєприпасів із зони АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Сайт телеканалу „5 канал“ <http://www.5.ua/ato-na-shodi/Na-Kyivshchyni-u-viiskovykh-vyluchyly-arsenal-bojprypasiv-iz-zony-ATO-71940.html>. – Назва з екрана.
8. Озерян О. Л. Різні види візуалізації навчальних матеріалів : навч. посіб. / О. Л. Озерян. – К. : Національна академія педагогічних наук України. Університет менеджменту освіти, 2014. – 39 с.
9. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрьоменко. – К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.
10. Пресс-центр АТО: терористи продовжують виготовляти міни-сюрпризи (ФОТО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Фейсбук сторінка „Офіційна сторінка. Найсвіжіші новини з самого епіцентру проведення АТО“. <https://www.facebook.com/ato.news/posts/850173374993470>. – Назва з екрана.
11. Радковець Ю. І. Основні типи мін, їх тактико-технічні характеристики та застосування в збройних (локальних) конфліктах / Ю. І. Радковець, О. О. Свергунов, О. Ю. Кушнерик, О. В. Кашталяр / Міністерство оборони України, Головне управління розвідки. – Київ, 2001. – 105 с.
12. Ручні гранати. Настанова зі стрілецької зброї „Міністерство оборони України“ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Ministerstvo_oborony_Ukrainy/Nastanova_zi_striletskoi_spravyRuchni_hranaty.pdf. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Bohdanov, E. V. (2001). Vzryvnye ustroistva standartnye i samodelnye [Explosive devices are standard and homemade]. *Vserosiiskii institute povysheniia kvalifikatsii rabotnikov MVD [All-Russian Institute for Advanced Training of Employees Ministry of Internal Affairs]*. Moscow: Domodedovo.
2. *Boepripasy* [Ammunition]. Retrieved from <http://russianguns.ru/?paged=23>.

3. Domnichev, M. V. (2015). *Vybukhonebezpechni predmety, vydy, vyhliad ta osnovy bezpechnoho povodzhennia z nymy. Navchalna prezentaziia* [Munitions, species, form and fundamentals of safe treatment. Training presentation]. Krivoy Rog: Kryvorizkyi natsionalnyi universytet.
4. Veremeev, Yu. H. *Inzhenernye boepripsy* [Engineering ammunition]. Retrieved from <http://www.saper.etel.ru/index-mines.html>.
5. *Informatsiino-dovidkovyi kutochok TsZ, stendy ta plakaty* [Informational corner MCD stands and posters]. Retrieved from <http://ohranatrud-ua.ru/stendi-ta-plakati/891-informatsijno-dovidkovij-kutochok-tsz.html>.
6. *Mini-ihrashky v Donbasi – DSNS poperedzhae pro nebezpeku: foto* [Mines toys in the Donbass – DSNS warns of the danger: photo]. Retrieved from http://news.liga.net/ua/news/politics/4933263m_ni_grashki_v_donbas_dsns_poperedzha_pro_nebezpeku_foto.htm.
7. *Na Kyivshchyni u viiskovykh vyluchyly arsenal boepripsyv iz zony ATO* [In the Kiev area in the military confiscated an arsenal of ammunition from the area ATO]. Retrieved from <http://www.5.ua/ato-na-shodi/Na-Kyivshchyni-u-viiskovykh-vyluchyly-arsenal-boepripsyv-iz-zony-ATO-71940.html>.
8. Ozerian, O. L. (2014). *Rizni vydy vizualiazatsii navchalnykh materialiv* [Different kinds of visualization training materials]. Kyiv: Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. Universytet menedzhmentu osvity.
9. Petrochko, Zh. V. & Yeriomenko, E. A. (2015). *Khortynh – shkola syly i tchesti yunoho ukraintsia* [Hortling is the school of power and honor of young Ukrainian]. Kyiv: Palyvoda A. V.
10. *Press-tsentr ATO: terorysty prodovzhoiut vyhotovliaty mini-siurpryzy (foto)* [Press center ATO: terrorists continue to make booby surprises (photos)]. Retrieved from <https://www.facebook.com/ato.news/posts/850173374993470>.
11. Radkovets, Yu. I., Sverhunov, O. O., Kushneryk, O. Yu., & Kashtaliar, O. V. (2001). *Osnovni typy min, yikh taktyko-tekhichni kharakterystyky ta zastosuvannia v zbroinykh (lokalnykh) konfliktakh* [The main types of mines, their performance characteristics and application in military (local) conflicts]. Ministerstvo oborony Ukrainy, Holovne upravlinnia rozvidky. Kyiv.
12. *Rychni hranaty. Nastanova zi striletskoi zbroi „Ministerstvo oborony Ukrainy“* [Hand grenades. Guidelines on Small Arms „Ministersto Defense of Ukraine“]. Retrieved from [http://shron.chtyvo.org.ua/Ministerstvo oborony Ukrainy/Nastanova_zi_striletskoi_spravyRuchni_hranaty.pdf](http://shron.chtyvo.org.ua/Ministerstvo_oborony_Ukrainy/Nastanova_zi_striletskoi_spravyRuchni_hranaty.pdf). – Назва з екрана.

Микола Домнічев, Оксана Нестеренко.

Унікальність системи хортингу в військово-патріотичному вихованні дітей у процесі навчання їх поводженні з вибухонебезпечними предметами.

Авторами статті „Унікальність системи хортингу в військово-патріотичному вихованні дітей у процесі навчання їх поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами“ перераховано та проаналізовано загальні проблеми поводження з вибухонебезпечними предметами; поводження з сучасними вибухонебезпечними предметами класичного типу; небезпеки для цивільного населення при поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами некласичного типу; особливості викладання вибухобезпеки в сучасних умовах. Зроблено висновки, що сучасна безпека дітей, при поводженні з вибухівкою та боєприпасами потребує наявності знань про ці предмети, дії з ними. Унікальність системи хортингу в військово-патріотичному вихованні дітей у процесі навчання їх поводженні з сучасними вибухонебезпечними предметами доведено через перерахування потенційних груп його прихильників. Набуті знання стануть у нагоді учням, що планують по закінченню школи навчатися в Національній поліції України, Державної служби надзвичайних ситуацій тощо та студентам усіх спеціальностей.

Ключові слова: хортинг, військово-патріотичне виховання, учні, студенти, військово-спортивний хортинг, військовий хортинг, бойовий хортинг, козацький хортинг, вибухонебезпечні предмети, гранати, цивільне населення, небезпека.

Mykola Domnichev, Oksana Nesterenko.

Kryvyi Rih National University (Vitali Matusevich Str., 11, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine).

The unique system Horting in military-patriotic education of children in the learning process of dealing with explosive devices.

The authors' „The unique system Horting in military-patriotic education of children in the learning process of dealing with modern explosive devices“ lists and analyzes the common problems handling of explosive remnants; Treatment with modern explosive remnants of classical type; danger to civilians when dealing with explosive remnants modern nonclassical type; features instruction explosion in modern conditions. It is concluded that the current safety of children when dealing with explosives and ammunition requires knowledge of these subjects, actions with them. The unique system Horting in military-patriotic education of children in the learning process of dealing with modern explosive remnants proved by enumeration of potential groups of his supporters. The acquired knowledge will be useful for students who plan on leaving school to study at the National Police of Ukraine, the State Service for emergencies, etc. and students of all specialties.

Key words: Horting, military-patriotic education, pupils, students, military, sports Horting, Horting military, combat Horting, Cossack Horting, explosive devices, hand grenades, the civilian population at risk.

Николай Домничев, Оксана Нестеренко.

Унікальність системи хортинга в військово-патріотическом воспитании детей в процессе обучения их обращению с взрывоопасными предметами.

Авторами статті „Унікальність системи хортинга в військово-патріотическом воспитании детей в процессе обучения их обращению с современными взрывоопасными предметами“ перечислено и проанализировано общие проблемы обращения с взрывоопасными предметами; обращение с современными взрывоопасными предметами классического типа; опасности для гражданского населения при обращении с современными взрывоопасными предметами неклассического типа; особенности преподавания взрывобезопасности в современных условиях. Сделаны выводы, что современная безопасность детей, при обращении со взрывчаткой и боеприпасами требует наличия знаний об этих предметах, действия с ними. Уникальность системы хортинга в военно-патриотическом воспитании детей в процессе обучения их обращению с современными взрывоопасными предметами доказано через перечисление потенциальных групп его сторонников. Приобретенные знания пригодятся ученикам, которые планируют после окончания школы учиться в Национальной полиции Украины, Государственной службы чрезвычайных ситуаций и т.п. и студентам всех специальностей.

Ключевые слова: хортинг, военно-патриотическое воспитание, ученики, студенты, военно-спортивный хортинг, военный хортинг, боевой хортинг, казацкий хортинг, взрывоопасные предметы, гранаты, гражданское население, опасность.